

Kot dodatek Trogmayerjevi študiji sledi posebej antropološko vrednotenje grobišča, ki sta se ga lotila G. Farkas in P. Lipták z najmodernejšimi raziskovalnimi metodami. Določujeta spol in starost, antropološke značilnosti najdb in spolno dvoličnost; dalje rekonstruirata način pokopavanja na osnovi antropoloških znakov, navajata paleopatološka opazovanja in anatomske razlike in končno izsledke taksonomskih analiz. S tem sta prišla do dokazov in sklepa, da izrazita dolihokefalija in zlasti mediteransko-nordijska antropološka komponenta predstavljata za pokojnike s tega grobišča neko posebnost. Antropološko se namreč razlikujejo od vseh do tedaj odkritih in analiziranih kostnih ostankov z drugih madžarskih grobišč bronaste dobe.

France Leben

Jovan Todorović, Praistorijska Karaburma, II. Nekropola bronzanog doba. (Monografije 4). Beograd, Muzej grada Beograda 1977. 162 strani, 30 tabel, risbe v tekstu in 8 prilog.

V uvodu nam avtor v nekaj kratkih odstavkih pojasni, kako je prišlo do tako obsežnih izkopavanj in kaj skuša s svojim delom prikazati. Opozori nas zlasti na prazgodovinsko gradivo, ki je bilo najdeno na Karaburmi ali v njeni okolici, posebej na tisto, ki je pomembno za celovit pregled prazgodovinskih kultur v območju Beograda. Takoj za uvodom je situacijski načrt raziskovanj v letih 1958—1963.

V prvem poglavju svojega dela »Opis grobova« postavlja J. Todorović pred nas 230 žganih bronastodobnih grobov z najdiščnimi in drugimi podatki, vendar le tistimi, ki jih v priloženi dokumentaciji ne moremo najti. Že v uvodu nas je avtor opozoril, da je bilo zemljišče, kjer so odkrili grobišča, izpostavljeno močni eroziji, zato so tudi nekateri podatki, predvsem o načinu pokopa, pogosto pomanjkljivi. Risbe izkopanega gradiva med tekstom so dovolj kvalitetno izdelane in opremljene s potrebnimi merili, vse ostale podatke pa najdemo pri opisu posameznih predmetov. Izkopano keramično in kovinsko gradivo je jasno predstavljeno, saj so tudi rekonstrukcije, predvsem keramičnega inventarja, v okviru možnosti skrbno in zvesto po

originalih izdelane. Neenotno osenčevanje predstavljenih predmetov pa ne zmanjšuje kvalitete in strokovne višine opravljenega dela.

V drugem poglavju »Način sahranjanja in pogrebni ritual« skuša avtor združeno prikazati vseh šest istočasnih bronastodobnih grobišč na Karaburmi. Posvetil se je predvsem ugotavljanju razporeda grobov in njihove gostote. Poskuša tudi dokazati, da so bili grobovi ob pokopu na nek način označeni, vendar mu to na tako neugodnem terenu, izpostavljenem odplaki nikakor ni moglo uspeli, čeprav bi lahko verjeli njegovim hipotezam. Vprašanje je le, kakšen smisel ima ugotavljati take ali podobne momente, če nimamo nobenega oprijemljivega primerka, ki bi nam tako predpostavljane potrjeval. V tem poglavju je J. Todorović odmeril nekaj prostora tudi pogrebnim obredom, načinu pokopa v žarah, verovanju takratnih prebivalcev Karaburme pa tudi namenu predmetov, ki so bili posameznim grobovom pridani, predvsem glede socialne diferenciacije prebivalstva.

Veliko truda je J. Todorović vložil v tretje poglavje »Tipološka klasifikacija i hronološka determinacija pokretnog arheološkog materijala«. Izkopano gradivo je razvrstil v tri osnovne skupine: v keramično, kovinsko in koščeno, s pripombo, da je kovinskih in koščenih predmetov malo in da so v glavnem okrasni kosi, ki so pa zelo pomembni za časovno opredelitev nekropol na Karaburmi.

Skrbno je obdelal keramične izdelke, ki so na grobiščih Karaburme tudi najštevilnejši. Posode so različnih oblik, v glavnem izdelane za pogrebne namene, lahko pa so vzete tudi iz vsakodnevne uporabe. Razlika med kulturnimi in hišnimi posodami je v kvaliteti materiala in izdelave. Kultne so slabše, hišne pa bolj izdelane. Obdelal je vse vrste keramičnega posodja, najbolj natančno pa je razdelil oblike žar, saj razlikuje kar osem osnovnih grup, vsaka grupa pa ima še določeno število zanjo značilnih oblik.

Kot posebnost nam predstavlja tudi keramične modele hiš, ki so edinstveni predmeti v bronastodobni materialni kulturi jugoslovanskega Podonavja.

Poseben poudarek je dal avtor tudi kovinskim predmetom, ki so sicer redki, vendar pomembni za časovno in kulturno opredeljevanje posameznih grobov in grobišč na Karaburmi v celoti. Koščen

predmet je bil najden le eden pa še ta spada v pozno bronasto dobo.

V zadnjem, četrtem poglavju »Hrologija« je J. Todorović združil ugotovitve ter na podlagi že znanih dejstev razdelil najdbe z grobišč na Karaburmi v štiri faze. Najbolje je njegova kronološka razvrstitev vidna v preglednici na koncu poglavja. Iz te tabele lahko povzamemo, da se je življenje na Karaburmi pričelo v sredini bronaste dobe — faza I. Faza II že sega v konec bronaste dobe. Njegovi fazi II in III pa sta že vključeni v najstarejšo železno dobo. Na avtorjevi kronološki tabeli je pregledno prikazana časovna razporeditev bronastodobnih in mlajših kultur drugih avtorjev tako v Srbiji kot tudi drugod. Tudi absolutno kronološko sliko grobišč na Karaburmi si lahko predstavimo, saj je vsaka Todorovičeva faza v tekstu označena s časom trajanja.

Todorovičovo znanstveno raziskovalno delo je vsekakor pomemben prispevek k poznavanju prazgodovinskih kultur ne samo z beograjskega področja, ampak tudi za širši balkanski prostor. Škoda je le, da so »Ilustrovane table« s fotografijami kovinskega ter keramičnega gradiva in terenskih situacij tako ne-kvalitetne, predvsem so slabi fotografski posnetki s terena. Gotovo je, da v tem primeru ne moremo pripisati popolne krivde avtorju, saj je skorajda logično, da nam je posredoval le tisto, iz česar lahko nekaj razberemo oziroma nekaj vidimo. Zato bo gotovo treba velik del krivde za ne-kvaliteto zvaliti na tiskarno. Avtorjev trud, da bi z naknadnimi popravki že po izidu knjige omilil pomanjkljivost, je sicer hvalevreden, vendar k izboljšavi fotografskega dela ni mogel ničesar ali skoraj ničesar prispevati.

Svoje delo je avtor zaključil s šestimi detajlnimi načrti grobišč in s kronološkim pregledom odkopanih grobov po fazah. Vse razen opisa grobov je prevedeno v angleščino, tako da tečeta v dvo-kolonskem tisku domači in tujejezični tekst vzporedno.

Todorovičovo delo »Praistorijska Karaburma« bo obsegalo tri knjige. Prva, »Nekropola mlađeg gvozdenog doba«, je izšla v isti ediciji leta 1972. Pričakujemo pa tudi že napovedano tretjo knjigo, kjer bo avtor obdelal naselbinsko gradivo, ki bo v marsičem dopolnilo poznavanje življenja v prazgodovini na področju današnjega Beograda.

Ivan Puš

Frank Roy Hodson, *The La Tène Cemetery at Münsingen-Rain*. Catalogue and relative Chronology. (Acta Bernensia, 5.) Bern 1968. 4°, 72 strani, 122 tabel, risbe v tekstu in priložena pregibna kronološka tabela.

Čeprav je preteklo že precej časa od izida Hodsonove knjige, se nam zdi potrebno, da jo tu na kratko predstavimo. Avtor poudarja, da je njegov glavni namen na novo in v celoti objaviti latensko gradivo iz Münsingena, ki je bilo sicer že publicirano v začetku tega stoletja. Za nas je delo tem bolj pomembno, ker nam starejše objave niso dostopne.

Latensko grobišče v Münsingenu je leta 1906 načrtno raziskal tedanji vicedirektor bernskega muzeja Jakob Wiedmer-Stern. Njegov pristop k delu je bil zelo moderen, saj je vsak grob na terenu fotografiral, zabeležil lego posameznih pridatkov glede na skelet ter izdelal načrt grobišča. Prav tako so ohranjene slike predmetov, ki jih je avtor moderne objave uporabil za predstavitev gradiva, ki je medtem propadlo.

Hodsonov katalog 221 grobov vsebuje opis pridatkov z oznako njihove lege glede na telo, antropološke podatke, ki jih je povzel po E. Hugu (*Mitt. der Naturforschenden Ges. in Bern* N.F. 13 [1962] 1 ss.), skico groba ter risbe vsega gradiva. Obenem z materialom pa nam Hodson podaja tudi svojo kronološko interpretacijo gradiva. Izločil je 65 grobov, ki vsebujejo vsaj dva časovno opredeljiva pridatka ter tako izdelal statistično kombinacijsko tabelo. Zanimivo je, da je v okviru posameznih grup predmetov ločil tri stopnje glede na njihovo sorodnost z opredeljenim tipom in jim tako dal tudi različne znake. Grobove je uspel razdeliti na dvainvajset horizontov, a velja omeniti, da kar deset časovnih skupin predstavlja le po en grob. Nadalje je horizonte združil v devet kronoloških faz. Značilna je tudi lega grobov, ki predstavljajo posamezne časovne horizonte, saj so bili večinoma najdeni v skupinah, tako da ima grobišče tudi dobro izpričano horizontalno stratigrafijo. Najstarejši pokopi so na severu, čim mlajši so, tem bolj segajo proti jugu. Izjeme so pravzaprav le grobovi grup B, C, D in delno E, ki obkrožajo skupino A, podobno pa je tudi z nekaterimi grobovi grup L, M in N, v katerih so bili pokojniki pokopani ob prednikih.